

Prosjektnotat nr. 23-2013

Nina Heidenstrøm, Eivind Stø og
Harald Throne-Holst

Forbruk og bærekraftsindikatorer - første fase

SIFO

© SIFO 2013
Prosjektnotat nr. 23 – 2013

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
Sandakerveien 24 C, Bygg B
Postboks 4682 Nydalen
0405 Oslo
www.sifo.no

Det må ikke kopieres fra denne rapporten i strid med åndsverksloven. Rapporter lagt ut på Internett, er lagt ut kun for lesing på skjerm og utskrift til eget bruk. Enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring utover dette må avtales med SIFO. Utnyttelse i strid med lov eller avtale, medfører erstatningsansvar.

Tittel	Antall sider	Dato
Forbruk og bærekraftsindikatorer – første fase	42	20.12.2013
Title	ISBN	ISSN
Forfatter(e)	Prosjektnummer	Faglig ansvarlig sign.
Nina Heidenstrøm, Eivind Stø og Harald Throne-Holst	11201307	
Oppdragsgiver		
Barne-, likestillings-, og inkluderingsdepartementet (BLD)		
Sammendrag		
Notatet er en gjennomgang av mulige indikatorer for å studere endringer i bærekraftig forbruk i Norge.		
Summary		
The project note is a review of possible indicator for studying changes in sustainable consumption in Norway.		
Stikkord		
bærekraftig forbruk, indikatorer, matforbruk, transport, husholdningsforbruk		
Keywords		
sustainable consumption, indicators, food consumption, transport, household consumption		

Forbruk og bærekraftsindikatorer - første fase

av

Nina Heidenstrøm, Eivind Stø og Harald Throne-Holst

2013

STATENS INSTITUTT FOR FORBRUKSFORSKNING
postboks 4682 Nydalen, 0405 Oslo

Forord

Prosjektet «Forbruk og bærekraftsindikatorer» ble initiert av Barne- likestillings- og inkluderingsdepartementet i slutten av 2012, som et mulig langsiktig prosjekt og en av SIFOs fremtidige forvaltningsoppgaver. Prosjektets første fase (2013) har til hensikt å definere det faglige grunnlaget for en satsning på et slikt langsiktig prosjekt om *indikatorer for bærekraftig forbruk*.

Formålet med denne satsningen er å lage et sett av enkle indikatorer som kan måle noen sentrale områder av vårt forbruk på årlig basis, og som dermed kan indikere noen hovedtrender eller tendenser i det norske forbruket over tid. Det følgende notatet gir en vurdering av noen indikatorer innenfor de tre forbruksområdene med desidert størst miljøbelastning; transport, mat og bolig.

Notatet vil fungere som et bakgrunnsdokument og rammeverk for gjennomføringen av denne oppgaven i årene fremover.

Oslo, 20.12 2013

Innhold

Forord.....	5
Innhold	7
Sammendrag.....	9
Summary	11
1 Innledning	13
2 Å måle bærekraftig forbruk	15
2.1 Bærekraftsindikatorer på tre nivåer.....	16
2.2 Reduksjonsmål	17
3 Eksisterende forskning.....	19
3.1 SIFO-prosjekter.....	19
3.2 Andre prosjekter.....	20
4 Bil, biff og bolig.....	23
5 Transport.....	25
5.1 Mulige indikatorer for transport.....	26
5.1.1 Indikator 1: Privatbilisme.....	26
5.1.2 Indikator 2: Flyreiser	27
5.1.3 Indikator 3: Antall elbiler sammenlignet med antall drivstoffbiler.....	27
5.1.4 Indikator 4: Antall passasjerer som bruker kollektivtransport.	28
6 Mat.....	29
6.1 Mulige indikatorer for mat.....	29
6.1.1 Indikator 1: Kjøttforbruk per person per år.....	29
6.1.2 Indikator 2: Antall kilo matavfall («våtorganisk avfall») per person per år.....	31
6.1.3 Indikator 3: Andel økologiske matprodukter per person per år.	32
7 Bolig.....	33
7.1 Mulige indikatorer for bolig.....	33
7.1.1 Indikator 1: Energibruk i husholdningene.....	33
7.1.2 Indikator 2: Boligareal	34
7.1.3 Indikator 3: Norske fritidsboliger.....	36
7.1.4 Indikator 4: Tekstiler og annet utstyr	37
8 Konkluderende betraktninger og veien videre	39
Litteratur.....	41

Sammendrag

I dette notatet redegjør vi for hvordan bærekraftig forbruk kan måles i Norge over tid. Notatet er resultatet av første fase i prosjektet «Forbruk og bærekraftsindikatorer» initiert av Barne-, likestillings-, og inkluderingsdepartementet (BLD) og utført av SIFO. Innledningsvis diskuteres indikatorbegrepet mer generelt, dernest i sammenheng med forbruk og miljø/klima. Vi argumenterer for et relativt lite indikatorsett for bærekraftig forbruk i Norge, både fordi det er mest gjennomførbart, men sannsynligvis også mest anvendelig i flere sammenhenger; for forbrukerne, politikktutformere og forskning.

På bakgrunn av tidligere studier vet vi at transport, mat og bolig er de tre mest miljøbelastende forbruksområdene. Vi velger derfor å konsentrere indikatorene rundt disse tre, men inkluderer også tekstil. Hoveddelen av notatet er en gjennomgang av mulige indikatorer innenfor transport, mat og bolig, og en presentasjon av datakilder som er tilgjengelige innenfor hver av disse. Før den andre fasen i prosjektet, den faktiske målingen, må det gjøres et utvalg både av indikatorer og datakilder.

Vi presenterer også et analytisk verktøy i form av indikatorer på tre nivåer. Det første nivået er relativt generelt (for eksempel totalt matforbruk i Norge), det andre nivået er mer spesifikt innenfor ett tema (for eksempel antall kilo kjøtt), mens det tredje nivået tar for seg enkeltprodukter, eller forbrukerholdninger (for eksempel antall kilo oksekjøtt, eller holdninger til en kjøttfri dag i uken).

Til slutt oppsummerer vi prosjektet så langt og diskuterer mulighetene for en videre utvikling av indikatorer for bærekraftig forbruk i Norge.

Summary

In this project note we discuss how sustainable consumption could be measured over time in Norway. The paper is the result of the first phase in the project “Consumption and sustainability indicators” which was initiated by the Ministry of children, equality and social inclusion, and conducted by SIFO. In the first section, we discuss the concept of indicators more generally and thereafter more specifically in relation to consumption and environment/climate change. We argue that a relatively small set of indicators will be beneficial in this project, both because it is most feasible, but also applicable in various contexts and groups such as consumers, policy makers and researchers.

Previous studies show that transport, food and housing are the areas with the strongest environmental impact. Thus, we choose to concentrate on these, but will also include textiles as an indicator. The main part of this paper is a review of possible indicators within the three areas, and a presentation of existing and available data material. Before the second project phase, a selection of both indicators and statistical sources must be made.

We also present an analytical tool for studying sustainable indicators in the form of three levels. The first level is thematically more general (e.g. total food consumption in Norway), the second is more specific within a topic (e.g. kilograms of meat), and the third is individual products or consumer attitudes (e.g. kilograms of beef, or attitudes toward a meat free day once a week).

Finally, we sum up the first phase of the project and discuss the possibilities for a further development of indicators for sustainable consumption in Norway.

1 Innledning

I prosjektets første fase, som avsluttes i desember 2013, har SIFO gjort en vurdering av hvilke indikatorer som vil kunne brukes for å si noe om bærekraftig forbruk i Norge. Vi har vurdert kvaliteten på de eksisterende datakildene, hvorvidt indikatorene kan måles over tid, og om de er sammenlignbare. I tillegg til denne mer tekniske gjennomgangen av datamaterialet, har vi konstruert en overordnet gjennomføringsramme basert på indikatorer på tre ulike nivåer. Dette notatet gir også en gjennomgang av indikatorbegrepet og hvordan dette brukes innenfor bærekraftig forbruk generelt, samt andre relevante norske prosjekter på feltet.

Notatet starter med en begrepsforklaring og et teoretisk rammeverk for prosjektet. Deretter presenteres noen eksisterende prosjekter, både hos SIFO og eksternt. Hoveddelen av notatet består av en gjennomgang av indikatorer for de tre forbruksområdene som har størst miljøbelastning; transport, mat og bolig. Under hvert av disse områdene trekkes det frem 3-4 viktige indikatorer og vi presenterer eksisterende datakilder for hver av disse indikatorene.

Vi foreslår videre å analysere indikatorene med utgangspunkt i nivådelingen; overordnet tematisk nivå, forbruksområde, og produktnivå. Denne inndelingen diskuteres generelt i kapittel 2, i tillegg skisseres et eksempel på hvordan denne kan brukes konkret.

2 Å måle bærekraftig forbruk

Når vi studerer et sett av indikatorer for bærekraftig forbruk i Norge, kan vi si noe om endringer, eller mangel på sådanne, innenfor hver av indikatorene; som for eksempel at vi bruker mindre strøm i dag enn for 20 år siden. Men vi kan ikke si noe om hvorvidt det norske forbruket er bærekraftig eller ikke. Vi vil derimot kunne si noe om det norske forbruket på visse områder er mer, mindre, eller like bærekraftig som året før¹.

Når vi skal bruke indikatorer for bærekraftig forbruk i Norge, må vi vite *hva* vi faktisk skal måle. Slik prosjektet er utviklet hittil skal SIFO måle det vi betegner som «bærekraftig forbruk». Det fører til minst to spørsmål:

- 1) Hva er bærekraft?
- 2) Hva er forbruk?

Den mest grunnleggende definisjonen av bærekraft er «en utvikling som imøtekommer behovene til dagens generasjon uten å redusere mulighetene for kommende generasjoner til å dekke sine behov», slik Brundtlandkommisjonen (1987) brukte begrepet². Mer generelt bruker vi bærekraft for å si noe om både økonomiske, sosiale, institusjonelle og miljømessige sider ved samfunnet. Et bærekraftperspektiv innenfor klima- og miljøområdene vil blant annet innebære bevaring av biologisk mangfold, et globalt perspektiv, rettferdighet mellom generasjoner, samordning av miljømessige mål i både planlegging og handling, samt kontinuerlig forbedring og behov for god planlegging. Her vil også bærekraft innebefatte diskusjoner om å frakoble økonomisk vekst og økte miljøbelastninger (Strandbakken og Stø, 2013). Bærekraft kan i dette prosjektet tolkes som et overordnet begrep for et vidt spekter av klima- og miljøområder som er viktige for samfunnets bæreevne på lang sikt.

Forbruk kan defineres som alt vi bruker; varige og ikke- varige forbruksvarer og tjenester. SIFO har stort sett fokusert på det hverdagslige, dagligdagse og ofte rutinepregede forbruket de aller fleste av oss driver med. Forbruket deles inn i ulike faser; anskaffelse (kjøp, arv, lån, bytte, andre former for overtakelse) bruk (for eksempel vask av klær), og til slutt avhending (gjenvinning, kast, gi videre). Det er sentralt at indikatorene for bærekraftig forbruk også tar hensyn til disse ulike fasene, nettopp fordi produkter og tjenester kan være mer eller mindre bærekraftige innenfor (eller mellom) hver fase.

I denne sammenhengen er det også avgjørende å definere hvilket forbruk vi skal ta for oss, og vi mener det er mest hensiktsmessig å studere det *private* forbruket. Det vil si alt forbruk utenfor arbeid gjort av privatpersoner. Fordelen med dette skillet er at det blir enklere å lage et oppsett for måling når vi vet nøyaktig hva vi skal måle. Ulempen er at vi ikke måler forbruk i forbindelse med arbeid som også har en betydelig miljøbelastning, og da spesielt på

¹ Se NOU Effekter og Effektivitet for definisjon av «indikator» mer generelt: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/krd/dok/nouer/2004/nou-2004-2/3/3.html?id=383698>

² Se Finansdepartementets definisjon og vurdering av bærekraftig utvikling her: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/fin/dok/nouer/2009/nou-2009-16/3.html?id=576346>

transportsiden. Likevel må vi definere ut noen forbruksområder for å kunne lage et gjennomførbart prosjekt over lang tid.

Videre må vi vite *hvordan* vi skal måle bærekraftig forbruk. Innenfor den eksisterende litteraturen finnes det i hovedsak to strategier for å lage indikatorer for bærekraft:

- 1) Utvikle flere sett av multi-dimensjonale indikatorer som dekker variasjonen både i dybde og i bredde, der sluttresultatet er et stort antall indikatorer innenfor en kategori.
- 2) Fokus på utvelgelse av noen strategiske områder og utvikle et begrenset sett av indikatorer innenfor hvert område som gir et mindre antall indikatorer.

Når vi måler indikatorer for forbruk, bør de i tillegg være:

- Relevante for hva vi ønsker å si noe om
- Forståelige og sammenlignbare
- Geografisk representative
- Målbare over tid, og dermed også;
 - o Konsistente og reliable
 - o Representative

Det betyr blant annet at vi må bestemme oss for om vi skal måle det norske forbruket i Norge, eller nordmenns forbruk i og utenfor landet. Spesielt gjelder dette for fritidsreiser (fly og bil) til og fra Norge. Dette og lignende problemstillinger diskuteres innenfor hvert av indikatorsettene nedenfor.

Vi vil argumentere for å sette sammen et strategisk utvalgt sett av indikatorer for noen relevante forbruksområder. Dette gjør vi fordi det finnes en rekke sett av multi-dimensjonale indikatorer allerede (som for eksempel OECD, 1999; Nordic Council of Ministers, 2006; Defra, 2010; EEA, 2010 i Watson et al., 2010), men som kan være svært komplekse, lite konkrete og vanskelige å arbeide langsiktig med. Et sett av enkle indikatorer vil også kunne brukes mer direkte ovenfor forbrukerne fordi de kan følge utviklingen over tid og relatere dette til eget forbruk, og konkrete tall kan brukes direkte i andre forskningsprosjekter og forvaltningsoppgaver. På SIFO vil dette blant annet gjelde både satsningsområdet «Økonomisk vekst og bærekraftig forbruk» (2013-2015) og «Referansebudsjettet», i særlig grad diskusjonen omkring et grønt referansebudsjett (Vittersø, Strandbakken og Stø, 1998).

2.1 Bærekraftsindikatorer på tre nivåer

I denne første fasen av prosjektet har vi gått gjennom en rekke mulige indikatorer for bærekraftig forbruk i Norge, som vist i kapitlene under. På bakgrunn både av hva slags data som finnes, og for å lage et gjennomførbart prosjekt på årlig basis, har vi også utviklet et mer overordnet rammeverk for disse indikatorene, som er basert på tre nivåer.

Det første, øverste nivået er indikatorer på *overordnede temaer* (eks. matforbruk; stasjonært energibruk). Det neste nivået snevrer mer inn på et emne innunder det overordnede temaet, altså et *forbruksområde* (eks. totalt kjøttforbruk; elektrisitetsforbruk). På det tredje og laveste nivået finner vi en indikator på *produktivnivå* (eks. forbruk av storfekjøtt; antall solgte luft-til-luft varmepumper). Under dette nivået vil vi også kunne trekke inn data om forbrukerholdninger fra SIFO-surveyen.

Det er usikkerheter knyttet til hvert av disse nivåene, men sammen vil de tre nivåene gi interessant informasjon om utvikling på tre ulike nivåer, eksempelvis mulige divergerende trender innenfor ett overordnet tema. Det gir også muligheter til både et mer helhetlig bilde av et stort forbruksområde, i tillegg til utviklingen innenfor dette.

Disse tallene forutsetter vi kan hentes ut fra ulike kilder og de vil i utgangspunktet bare trenge begrenset bearbeiding før de er på en sammenliknbar form. Som et viktig supplement og støtte til disse tallene vil det være nyttig og samle inn data på forbrukernes holdninger og egenrapporterte handlinger innenfor disse områdene. Den årlige SIFO-surveyen er én mulighet for å samle inn slike data.

For å illustrere dette nærmere, gir vi nedenfor to eksempler på de tre nivåene, sammen med forslag til spørsmål i SIFO-surveyen. (NB! Det vil neppe være rom for å stille mer enn ett, kanskje to spørsmål for hver av disse forbruksområdene i SIFO-surveyen).

EKSEMPEL 1

Nivå 1: Totalt matforbruk i norske husholdninger

Nivå 2: Totalt kjøttforbruk (evt. antall kilo kjøtt produsert i Norge)

Nivå 3: Forbruk av oksekjøtt

SIFO survey:

- *Jeg mener at redusert kjøttforbruk er et viktig miljøtiltak*
- *Jeg har (kunne tenke) meg en kjøttfri dag i uken*
- *Kyllingkjøtt er mer miljøvennlig enn storfekjøtt*
- *Det er ikke viktig hva vi forbrukere gjør for miljøet*

EKSEMPEL 2

Nivå 1: Stasjonært energibruk i husholdningene

Nivå 2: Elektrisitetsforbruk per husholdning

Nivå 3: Antall solgte luft-til-luft varmepumpe

SIFO survey:

- *Varmepumper er et viktig miljøtiltak*
- *Jeg mener det er viktig at norske husholdninger reduserer sitt strømforbruk*
- *Å bruke mindre strøm hjemme er bra for miljøet*

I gjennomgangen av mulige indikatorer er det også lagt til en vurdering av den enkelte datakilde i forhold til de tre nivåene som sier noe om hvilket eller hvilke nivåer undersøkelsen kan dekke.

2.2 Reduksjonsmål

Behovet for bærekraftige forbruksindikatorer springer ut av en erkjennelse av at det eksisterende forbruksnivået ikke er bærekraftig. Samtidig er det slik at utviklingen fra et år til et annet ikke er dramatisk. I historisk perspektiv har utviklingen imidlertid blitt noen prosent mindre bærekraftig for hvert år. Det er et overordnet politisk mål å snu denne utviklingen. Vårt valg av indikatorer vil tegne et bilde at bærekraftsutviklingen innen de viktigste forbruksområdene. I tillegg til selve *valget av forbruksområdet og de relevante indikatorene* er det et annet spørsmål som har stått sentralt i debatten om bærekraftige indikatorer: Skal de også sette opp et *mål for hva som er en bærekraftig utvikling?* Hvor mye må kjøttforbruket reduseres for å komme ned på et bærekraftig mål? Hvor mange flyreiser i året vil være i pakt

med en bærekraftig utvikling, og hvor mye energi bør hver enkelt av oss bruke i løpet av et år?

De fleste diskusjonene om bærekraftige indikatorer tar ikke stilling til dette spørsmålet. De drøfter ikke hvor mye som er nok, verken totalt eller fordelt på de enkelte forbruksområdene eller indikatorene. Dette gjelder også det grundige arbeidet som er gjennomført av European Environmental Agency i København. Årsakene til dette er ikke vanskelig å skjønne. Det er vitenskapelig komplisert å fastlegge et korrekt bærekraftig nivå. Hvilke geografiske, historiske, kulturelle og økonomiske forskjeller er det mulig å åpne for i et globalt perspektiv? Samtidig reises en rekke potensielle politiske stridsspørsmål, nasjonalt og internasjonalt. Dette er spørsmål som vi kjenner igjen fra de internasjonale klimaforhandlingene. Vi ønsker oss realistiske indikatorer som kan gi grunnlag for handling, ikke luftslott som mangler legitimitet blant både forbrukere og politikere. Et absolutt nivå vil kunne avspore debatten og skape unødvendige uenigheter. Det er all grunn til å tro at det er enklere å bli enige om en reduksjon av miljøbelastningen og en styrking av de positive indikatorene. Dette gjelder sannsynligvis både for forskere, politikere og de frivillige organisasjonene.

Derfor vil vår hovedtilnærming være at det ikke settes konkrete mål, men at den grunnleggende politiske målsetning er å bevege indikatorene i riktig retning. *Det viktigste er å bryte kurven, slik at en gradvis utvikler et mer bærekraftig samfunn.* En reduserer gradvis de negative belastningene og øker de positive. Dette betyr på ingen måte at en reduserer ambisjonene med bærekraftsindikatorene. Det er en stor oppgave i seg selv å stabilisere forbruket på det nivået det er i dag. Når indikatorene lanseres kan det imidlertid være aktuelt å bruke 2013 som en referansemåling.

I den grad en ønsker å diskutere det absolutte nivået for de enkelte indikatorene, kan det være aktuelt å knytte nivået sammen med aksepterte eller vedtatte politiske målsetninger. Dette finnes på noen områder, blant annet for økologisk mat. Her har Landbruks- og matdepartementet gått inn for at 15 % av matproduksjonen og matforbruket skal være økologisk i 2020 (St.meld. nr.9, 2011-2012). For andre områder er målene vagere, som at man ønsker å «øke produksjonen av lokal mat», eller ikke-eksisterende. Hovedgrepet er imidlertid å bryte de negative kurvene og styrke de positive. Eventuelle målsetninger vil først og fremst tjene som en referanseramme, og som et innspill til den politiske diskusjonen. Det kan for eksempel vise seg at noe av indikatoren har en positiv utvikling, men at denne er for beskjeden i forhold til vedtatte politiske mål.

3 Eksisterende forskning

3.1 SIFO-prosjekter

Ideen om en årlig måling av endringer i det norske forbruket springer i denne sammenhengen blant annet ut av prosjektet «Sustainable Development Indicators»³, ledet av Statistisk Sentralbyrå, og en rekke diskusjoner, presentasjoner og papers i prosjektperioden (Stø og Gordley, 2011; Stø et al., 2012; Stø et al., 2010). Disse gir grunnlag for den følgende utvelgelsen av indikatorer og drøftingen av dem.

Videre har SIFO tidligere arbeidet med prosjektet «Grønt husholdningsbudsjett» som forsøkte å bygge økologisk bærekraft inn i det såkalte standardbudsjettet (nå referansebudsjettet), først og fremst som en veiledning til et mindre miljøbelastende forbruk (Vittersø, Strandbakken og Stø, 1998). Det grønne husholdningsbudsjettet gikk gjennom alle forbruksområdene i standardbudsjettet med hensyn til miljø/bærekraft, og foreslo mulige tiltak forbrukeren kunne gjøre på tre nivåer:

På det første nivået handlet det om *produktsubstitusjon*. Her velger forbrukeren for eksempel svanemerket oppvaskmiddel fremfor ikke svanemerket, eller en energieffektiv bil fremfor en mindre energieffektiv (da budsjettet ble utviklet var hybridbiler og el-biler ikke realistiske alternativer). Det neste nivået kalte vi for *tjenestenivået* (Strandbakken og Kasin, 1995:53-57). Her velger forbrukeren å oppnå den samme «tjenesten» eller å oppfylle sitt behov på andre måter. For å holde oss til transporteksemplet vil han her konsumere det samme antallet kilometer, men for eksempel ta dem i form av kollektivtilbud, kompiskjøring («car sharing») eller liknende. Det tredje nivået blir da der hvor forbrukeren *reduserer sitt forbruk*. Transport igjen; her velger forbrukeren å konsumere færre kilometer (for eksempel ved hjelp av hjemmekontor, flytte nærmere jobben eller lignende). I en periode driftet SIFO en hjemmeside hvor vi beregnet kostnader ved ulike forbrukervalg med ulik grad av radikalitet, i dette feltet, men den ble stengt da vi ikke hadde kapasitet til å holde den å jour med hensyn til priser o.l.

SIFO gjennomfører en årlig spørreundersøkelse (SIFO-surveyen⁴) med en rekke spørsmål knyttet til ulike deler av forbruket. Her er det muligheter for å legge inn spørsmål om bærekraft, men de vil nødvendigvis være basert på respondentenes egne innrapporteringer. Det er likevel interessant på to måter. For det første kan vi bruke denne undersøkelsen til å si noe om norske forbrukeres holdninger, forventninger og potensielle handlingsrom innenfor et bærekraftig forbruk. For det andre kan vi bruke den til å stille helt konkrete spørsmål for eksempel om forekomsten av ett enkelt produkt som muligens kan brukes som indikator på endringer i forbruket. I 2013 har Torvald Tangeland ved SIFO samlet noen av disse dataene i rapporten «Miljøholdninger blant norske forbrukere. Endringer i perioden 1993-2012» der han ser på endringen av slike holdninger over tid hos flere grupper i befolkningen. Han finner

³ <http://www.ssb.no/en/forskning/energi-og-miljookonomi/baerekraftig-utvikling/sustainable-development-indicators-sdi-in-the-context-of-the-precautionary-principle>

⁴ <http://www.sifo.no/page/Forskning//10060/49018.html>

blant annet at forbrukeransvar er den miljøholdningen som har hatt høyest oppslutning i befolkningen de siste 20 årene, samtidig viser rapporten at teknologioptimismen har hatt en positiv utvikling (Tangeland, 2013:9). Det finnes allerede noen miljø- og klimarelaterte spørsmål som er stilt i SIFO-surveyen over flere år, og som kan videreføres og brukes direkte i dette prosjektet.

I 2013 utførte også SIFO, med henblikk på en oppdatering av det tidligere nevnte grønne husholdningsbudsjettet, en undersøkelse av de tilgjengelige norske miljøkalkulatorene. Dette ble gjort for å vurdere hvor entydige de er, samt hvilken bakgrunnsinformasjon de legger til grunn. Anita Borch finner blant annet at kalkulatorene i liten grad inkluderer de økonomiske aspektene ved å velge grønne varer og tjenester (altså hvor mye dyrere de kan være enn de konvensjonelle), og at det er et stort sprik mellom de tilgjengelige kalkulatorene. Det argumenteres for å opprette én felles kalkulator for alle forbrukere (Borch, 2013). Det er også mulig å bruke dette prosjektet som utgangspunkt for å finne de indikatorene som faktisk kan måles ved å se på hvilke datakilder kalkulatorene benytter seg av og hva kalkulatorene spør om.

SIFO har i tillegg arbeidet med en rekke prosjekter knyttet mer konkret opp mot enkelte indikatorer, og spesielt innenfor energi, mat, avfall, produktlevetid og tekstil. Vi vil også kunne benytte funn og resultater fra disse prosjektene i utviklingen av et sett av indikatorer som egner seg for måling over lang tid. SIFO har mer generelt argumentert for at vi ikke nødvendigvis behøver mer forskning på indikatorer, indikatorsett og målinger, men forskning på hvordan vi kan endre handlinger. Da står man igjen med spørsmålet om hva SIFO kan gjøre som kan være til nytte for norske forbrukere, politikere, politikkutformere, næringsliv og forskning. Er det mulig å komme med et konkret sett av indikatorer (kanskje så få som 8-10 totalt) som kan vise *endringer* i forbruket? Og kan disse presenteres på en lettfattelig måte slik at de igjen kan brukes direkte inn i virkemidler for å endre forbrukerens *handling*?

3.2 Andre prosjekter

Det finnes mye forskning på indikatorer for bærekraft, klima, utslipp osv. I Norge er kanskje det som tidligere het «Økologisk utsyn», og som nå kalles «Forbruket i et miljøperspektiv» den mest omfattende årlige rapporteringen, utført av John Hille for Framtiden i våre hender⁵. Den tar for seg de økologiske konsekvensene av den norske økonomiske utviklingen med hovedvekt på forbruket. Rapporten for 2013 er den attende i rekken og drøfter hvordan endringer i norsk forbruk har bidratt til å øke eller minske belastningene på ressurser og miljø, beskrive de faktisk målte endringene, og drøfte viktige økonomiske faktorer (Hille, 2013:8). Hille argumenterer for at det ikke er mulig å vurdere hvor mye mer eller mindre bærekraftig forbruket faktisk har blitt, fordi eksisterende data kun dekker noen områder, og fordi disse dataene kun dekker miljøbelastningene fra eller på norsk område. SIFOs prosjekt vil kunne bruke denne årlige rapporteringen som sammenligningsgrunnlag og supplement til egen data-innsamling og analyse.

Statistisk sentralbyrå (SSB) har publisert en rekke på fem rapporter kalt «Indikatorer for bærekraftig utvikling»⁶, den siste ble gitt ut i 2012. Rapportene skal være grunnlag for regjeringens arbeid med bærekraftig utvikling i Norge, og presenterer et nasjonalt indikatorsett bestående av 17 indikatorer. Det er viktig å merke at disse utgivelsene definerer bærekraft både økonomisk, sosialt og som miljø/klima. Det betyr at både landets økonomiske og sosiale kapital måles i tillegg til miljøressurser og miljøbelastninger.

⁵ <http://www.framtiden.no/rapporter/forbruk/>

⁶ http://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/sa_129/sa_129.pdf

SSB har i tillegg, på oppdrag fra Miljøverndepartementet, utført en vurdering av mulige indikatorer for bærekraftig forbruk. Rapporten som kom ut i 2009, tar for seg det de betegner som «husholdningenes forbruk» på flere områder inkludert bolig og fritidsbolig, transport, mat, avfall og kjemikalier. I tillegg vurderes Norges samlede forbruk og global miljøbelastning i en egen del. Rapporten gir et svært godt overblikk over de mest sentrale indikatorene for bærekraftig forbruk i Norge, og gjør også en rekke vurderinger av datagrunnlag og kvalitet. SIFO vil bruke denne som bakgrunnsdokument i utformingen av de endelige indikatorene i vårt prosjekt.

4 Bil, biff og bolig

Det norske private forbruket økte i følge Hille (2013) med 3 % i 2012, og forbruket per person med 1,7 %. Det er en bred enighet om at bil, biff og bolig er de tre mest miljøbelastende produksjons- og forbruksområdene både når det gjelder klimagassutslipp, miljø og bærekraft. Vi har allerede definert «bærekraftig forbruk» som vårt fokusområde, og det gjenstår her å finne frem til gode datakilder som kan gi en årlig oversikt over dette. Før vi bestemmer indikatorer innenfor hvert av disse temaene, bør følgende spørsmål stilles:

- 1) Kan vi få tak i ferske data (kanskje før de publiseres) fra ulike norske kanaler?
- 2) Kan vi få tak i data årlig?
- 3) Kan vi få tak i data for indikatorer som måles på den samme måten hvert år?
- 4) Hvor stabile er de tilgjengelige datakildene over tid og hvor avhengige er vi av eksterne datakilder?
- 5) Hvordan kan vi vurdere dataenes validitet?

Dette er spørsmål som må utredes videre dersom prosjektet vedtas gjennomført fra 2014. Noen vurderinger er gjort av de enkelte datakildene i kapitlene under.

Det er ikke alltid at informasjon om utgivelse og undersøkelsenes historie er tilgjengelig. Særlig gjelder dette tidspunktet for når undersøkelsene antas publisert. Ofte er det ikke samme tid hvert år, heller ikke innenfor hver enkelt undersøkelse. Det finnes heller ikke særlig mye informasjon om hvordan undersøkelsene er tenkt gjennomført i årene fremover. Det vil derfor være essensielt å ta kontakt med eiere og utførere av statistikker og undersøkelser for å informere om prosjektet, samt få mer detaljert informasjon om tilgjengelig data over tid. Det er også viktig å merke seg at data publiseres på mange ulike tidspunkt i løpet av et år, og det vil ta tid å strukturere og samle inn disse dataene. Ofte er det slik at data som er samlet inn foregående år ikke publiseres før mot slutten av det neste året. I tillegg trenger SIFO noe arbeidstid til å utgi en oversikt. Det betyr at vi vil være minst ett år på etterskudd dersom vi baserer oss på datakildene i kapitlene nedenfor.

Under hvert av de tre fokusområdene kan vi videre definere primære og sekundære indikatorer. Indikatorene nedenfor er viktige områder for å kunne se endringer i det norske forbruket, men det finnes selvsagt andre mulige fremgangsmåter og forenklinger det vil være mulig å se på. I denne gjennomgangen brukes kun norsk tilgjengelig statistikk, men det finnes sannsynligvis også statistikk på EU-nivå (Eurostat) som vil være sammenlignbar med andre land. Etter en generell diskusjon av hvert fokusområde, vil flere mulige datakilder bli vurdert.

Datakildene vil bli presentert på følgende måte:

Navn på statistikk	Undersøkelsens offisielle tittel
Eier/utfører	Hvem har tilgang på statistikken, hvordan publiseres den, og hvem gjennomfører datainnsamlingen?
Utgivelse	Hvor ofte utgis statistikken, er den gratis, og hvor gammelt er materialet som gis ut? Hvor lenge har statistikken eksistert, og forventes det at den opprettholdes?
Type undersøkelse	Respondentundersøkelse, databaser, registerdata, andre type data
Generelt om undersøkelsen	Kort om hva undersøkelsen inneholder og hvorfor den er relevant i dette prosjektet
Nivå	Hvilke nivåer (1-3) kan undersøkelsen dekke?

Vi foreslår, som vist tidligere, å strukturere indikatorene etter tre nivåer. Vi forsøker her å si noe om hvordan de eksisterende datakildene kan brukes på hvert av disse nivåene. Vi har ikke presentert data på produktnivå for alle indikatorene her, ettersom det krever en omfattende diskusjon i forkant om hvilke konkrete produkter vi eventuelt skal kikke nærmere på. Likevel er det slik at noen undersøkelser og statistikker også omfatter enkeltprodukter og tjenester. Videre er det viktig å studere både positive og negative trender. Økende salg av varmepumper, elbiler og energi- eller miljømerkede produkter, sammen med nye former for anskaffelse av varer, er i størst grad positive trender for et bærekraftig forbruk, mens vi også bør se på salg av mindre bærekraftige produkter som større biler og hus, fritidsboliger, helgeturer med fly osv.

Nivåinndelingen (1-3) foreslås fordi den setter fokus både på forbruket innenfor sentrale sektorer generelt, men også inkluderer mer spesifikke trender eller tendenser. For det norske forbruket totalt sett, er det mulig å benytte Statistisk Sentralbyrås «Forbruksundersøkelsen»:

Navn: «Forbruksundersøkelsen»⁷

Eier/utfører: Statistisk Sentralbyrå (SSB)

Utgivelse: Undersøkelsen startet opp i 1958 og gjennomføres årlig, men data publiseres kun hvert tredje år fordi utvalget er for lite innenfor hvert enkelt år. Man slår da sammen de tre siste årene. Undersøkelsen for 2009-2013 utgis i år.

Type undersøkelse: Datakildene er de årlige representative utvalgsundersøkelsene og tilkoblede opplysninger fra inntektsregisteret og utdanningsregisteret. Det trekkes hvert år et utvalg på 2200 personer.

Generelt om undersøkelsen: Undersøkelsen gir en oversikt over private husholdningers forbruk på årlig basis, oppgitt i antall kroner forbrukt innenfor hver enkelt kategori. Den siste undersøkelsen viser blant annet at bolig er den største utgiftsposten (31 %).

⁷ <http://www.ssb.no/fbu>

5 Transport

I Norge er personbil den reisemåten folk flest bruker mest. Det vil si at den primære indikatoren for transport bør være bruk av personbil. Likevel er det noen viktige skiller her. Først og fremst forskjellen mellom hverdagsreiser og fritidsreiser, innenlands og utenlands. Hille (2013) viser blant annet at nordmenns flyreiser til utlandet fremdeles øker kraftig. Det andre viktige funnet innenfor transportsektoren er at personbiltrafikken øker mer enn bilreisene, fordi det er færre personer i hver bil. Dette kan tyde på at det er transporten til og fra arbeid, eller rene tjenestereiser (der det er mest vanlig å kjøre alene, eller med to personer i bilen) øker. Samtidig er det slik at bil er den eneste tilgjengelige transportmåten for mange nordmenn, og bilen representerer også en form for frihet. Hva skjer dersom det innføres restriksjoner for bilbruk?

For transport generelt vil vi trekke frem to undersøkelser:

Navn: «Den nasjonale reisevaneundersøkelsen»⁸ (RVU)

Eier/utfører: Transportøkonomisk institutt (TØI). Undersøkelsen finansieres av Samferdselsdepartementet, Statens vegvesen, Jernbaneverket, Kystverket og Avinor.

Utgivelse: Hvert fjerde år i over 25 år. Siste rapport ble publisert i 2009. Gjennomført seks ganger totalt. Dette blir sannsynligvis både for gamle data for en årlig gjennomgang, og en datakilde vi ikke kan stole på at gjennomføres på jevnlig basis. Likevel kan den brukes for å kontrollere andre data, særlig fordi utvalget er så stort.

Type undersøkelse: Utvalgsundersøkelse. Det trekkes et tilfeldig utvalg respondenter over 13 år fra Folkeregisteret. Intervju gjennomføres på telefon. For siste undersøkelse ble det gjennomført ca. 30 000 intervjuer (over en periode på 2 år).

Generelt om undersøkelsen: Undersøkelsen tar opp transport generelt for å skape et bilde av hvordan den totale transportsituasjonen i Norge er og har endret seg. Hensikten med undersøkelsen er å si noe om folks reiser. Hvor ofte de reiser, hvorfor, hvor, når og hvordan reisingen varierer i befolkningen.

Nivå: Vi vil bruke denne undersøkelsen til å si noe om overordnede endringer i transport i Norge, altså på nivå 1. Likevel kan man trekke ut konkrete tall for nivå 2-målinger (for eksempel antall bilreiser med privatbil). Undersøkelsen teller ikke antall biler eller andre produkter.

Navn: «Reiseundersøkelsen»⁹

Eier/utfører: Statistisk Sentralbyrå (SSB)

⁸ <https://www.toi.no/rvu/>

⁹ <http://www.ssb.no/transport-og-reiseliv/statistikker/reise/kvartal/2013-08-30#content>

Utgivelse: Hvert kvartal, åtte uker etter utgangen av gjeldende kvartal.

Type undersøkelse: Utvalgsundersøkelse. Telefonintervjuer med 2000 norske personer mellom 16-79 år. Utvalget er trukket fra befolkningsdatabasen og det trekkes nytt utvalg hvert kvartal. Denne undersøkelsen er gjort over lang tid, men fordi de eldste tallene hadde for store mangler er disse fjernet. Undersøkelsen i nåværende form har pågått siden 2002.

Generelt om undersøkelsen: Formålet med undersøkelsen er å kartlegge nordmenns reisevaner i inn- og utland. Demografiske data er tilgjengelig og undersøkelsen skiller mellom transportmidler, reisemål, og destinasjon. I tillegg utføres en egen undersøkelse for feriereiser («Ferieundersøkelsen») der reiser med over fire overnattinger er inkludert, mens «Reiseundersøkelsen» dekker alle reiser, både privat (hverdag og ferie), samt tjenestereiser der minst én overnatting er inkludert. Dett er altså en statistikk som kun dekker overnatningsreiser.

Nivå: Disse tallene vil kunne brukes på nivå 2 fordi de gir en oversikt over nordmenns reisevaner som turister, eller reiser som inkluderer overnattinger. Det er altså en god kilde for å si noe om nordmenns fritidsforbruk.

5.1 Mulige indikatorer for transport

5.1.1 Indikator 1: Privatbilisme

Navn: «Innenlandske transportytelser»¹⁰

Eier/utfører: Statistisk sentralbyrå (SSB). Samarbeid med Transportøkonomisk institutt (TØI).

Utgivelse: Årlig undersøkelse der tallene publiseres i juni året etter statistikkåret.

Type undersøkelse: Samlet data fra andre statistikker og undersøkelser tilbake til 1945.

Generelt om undersøkelsen: Tallene omfatter kun transport innad i Norge (både avreise og destinasjonssted), og måles etter transportform (for persontransport: båt, fly, personbil inkl. taxi, trikk og bane, rutebil, motorsykel/moped) i millioner kilometer totalt. Undersøkelsen viser blant annet at personbiltransporten står for omtrent 80 % av den totale persontransporten i Norge i 2012. Blant andre Statens Vegvesen benytter seg av denne statistikken.

Nivå: Undersøkelsen kan si noe om personkilometer og er dermed en undersøkelse på nivå 2.

Navn: «Transportytelser i Norge 1946–20...»¹¹

Eier/utfører: Transportøkonomisk institutt (TØI)

Utgivelse: Årlig rapport fra 1946. Mulig å få samlet datamateriale om transport i én rapport. Rapporten for 2012 ble publisert i september 2013.

Type undersøkelse: Samlerapport basert på datamaterialet fra Innenlandske transportytelser.

¹⁰ <http://www.ssb.no/transport-og-reiseliv/statistikker/transpinn/aar/2013-07-03?fane=tabell&sort=nummer&tabell=123949>

¹¹ <https://www.toi.no/getfile.php/Publikasjoner/T%C3%98I%20rapporter/2013/1277-2013/1277-hele%20rapporten%20el.pdf>

Generelt om undersøkelsen: Her gjengis innen- og utenlands persontransport etter reisemåte og antall personkilometer.

Nivå: Nivå 2 fordi den sier konkret noe om antall personkilometer og reisemåte.

5.1.2 Indikator 2: Flyreiser

Navn: «Reisevaneundersøkelsen på fly»¹²

Eier/utfører: Avinor og Transportøkonomisk institutt (TØI)

Utgivelse: Gjennomført sporadisk siden 1970-tallet, men har siden 2003 blitt gjennomført annethvert år. Det er Transportøkonomisk institutt (TØI) som sammen med Avinor står ansvarlig for gjennomføringen av undersøkelsen, og det publiseres reisevaneundersøkelser fra instituttet. Den siste undersøkelsen ble gjennomført i 2011.

Type undersøkelse: Basert på over 140 000 passasjerers svar på spørsmål om deres forestående reise. Merk at måleenheten er antall reiser, ikke antall kilometer. Undersøkelsen omfatter all innenlands reising (minus kortbanetrafikken) og all utenlands (Rygge og Torp er ikke med i undersøkelsen, dette utgjør omtrent 2,5 millioner passasjerer).

Generelt om undersøkelsen: Undersøkelsen skiller mellom fritidsreiser og arbeidsbetingede reiser, og det er ferie- og helgeturene som øker mest. Intervjuene gjennomføres månedlig for å ta høyde for sesongvariasjoner. Undersøkelsen gir ikke tilgang til demografiske data (kjønn, alder, bosted osv.), og er noe mangelfull på utenlandsreiser. Dataene skiller imidlertid på tjeneste- og feriereiser og viser at feriereiser står for halvparten av veksten i flytrafikken siden 2003. Funnene fra 2011 viser videre at nordmenn foretar 2,6 enkeltreiser innenlands hvert år, dvs. litt over én tur retur reise. Utenlandsreisene vokste med 24 % fra 2009 til 2011. TØI publiserer altså reisevaneundersøkelsen annethvert år, den siste publisert i mai 2012, med tall fra 2011.

Nivå: Undersøkelsen gir data for nivå 2, fordi den sier noe om nordmenns reisevaner på ett bestemt transportmiddel (fly).

5.1.3 Indikator 3: Antall elbiler sammenlignet med antall drivstoffbiler.

Navn: «Kjøretøybestanden»¹³

Eier/utfører: Opplysningsrådet for Veitrafikken AS (OFV)

Utgivelse: Årlig

Type undersøkelse: Totalt antall registrerte kjøretøy i Norge. Har også salgsstatistikk for nybil og bruktbil, samt registrering av eierskifte.

Generelt om undersøkelsen: gir en oversikt over hvor mange biler som er solgt i Norge det siste året, samt den totale bestanden av kjøretøy i Norge fordelt på typer (personbiler er en egen kategori her). Undersøkelsen fordeler også kjøretøybestanden på drivstofftype (bensin, diesel, hybrid, el, gass og hydrogen). Det er her mulig å se endringene mellom år. For eksempel steg andelen el-biler med 105 % fra 2011 til 2012, og andelen hybridbiler med over 40 %. OFV har også tall for bilsalget per måned, der det skilles på merke, modell, nye biler og

¹² <https://www.toi.no/getfile.php/Publikasjoner/T%C3%98I%20rapporter/2012/1209-2012/1209-hele%20rapporten%20nett.pdf>

¹³ Se Kjøretøybestanden for 2012 her: http://ofvas.no/bilsalget/kj_ret_ybestanden_per_r/kj_ret_ybestanden_2012/

brukt biler. Tallene fra september 2013 viser at det ble registrert 1044 nye biler med el-motor i september, og 4250 hittil i år. OVF er et firma som også selger en årlig kjøretøysstatistikk som er oppdatert per 31.12 foregående år¹⁴.

Nivå: Også denne undersøkelsen vil kunne brukes på nivå 2, fordi den sier noe om ett bestemt transportmiddel (kjøretøy). Den kan også brukes på nivå 3 for å si noe om andelen elbiler. Dersom denne indikatoren skal brukes er man nødt til å korrigere for veksten i bilparken generelt for å si noe om bærekraftsnivået. Elbiler kan ofte være en såkalt «nummer to bil» som kanskje ellers ikke ville vært anskaffet.

5.1.4 Indikator 4: Antall passasjerer som bruker kollektivtransport.

SSBs undersøkelse «Innenlandske transportytelser» (se indikator 1, datakilde 1 ovenfor) tar i tillegg til privatbilisme også for seg kollektivtransporten. Her skilles det mellom båt, jernbane (inklusive og eksklusive Flytoget), trikk og t-bane, rutebil (buss), samt drosje, utleiebiler, motorsykler/mopeder. Det finnes både tall for antall passasjerer (i mill.) og antall personkilometer (i mill.). SSB har publisert tall tilbake til 2002 for kollektivtransport¹⁵. Undersøkelsen må korrigeres for befolkningsvekst.

Navn: SSB hadde ansvar for den nå nedlagte «Rutebilstatistikken» (siste publiseringsår 1997), men det ble med initiativ fra Samferdselsdepartementet opprettet en ny statistikk, «Kollektivtransport»¹⁶ (2006-).

Eier/utfører: Statistisk Sentralbyrå (SSB)

Utgivelse: Statistikken publiseres senest 3mnd. etter utgått kvartal, og 7 mnd. etter utgått år.

Type undersøkelse: Den nye statistikken er i noen grad sammenlignbar med den gamle undersøkelsen. Dataene er skjemaer fra alle kollektivbedrifter, det er dermed en fulltelling av reisevirksomheten. Statistikken viser både kjørt distanse i antall 1000km, samt antall passasjerer og billettinntekter. Hovedkategoriene er buss, båt og bane.

Generelt om undersøkelsen: Statistikken for første kvartal i 2013 viser en nærmest nullvekst for bruken av kollektivtransport, mens bruken økte betydelig i andre kvartal sammenlignet med samme kvartal året før. Blant annet var det så mye som 5,5 flere busspassasjerer.

Nivå: Undersøkelsen kan brukes på nivå 2 fordi den sier noe om en bestemt del av den norske transporten, nemlig kollektivtransporten. Det er også mulig å trekke ut bestemte kjøretøy og bruke dataene på nivå 3.

¹⁴ Kjøretøysstatistikk: http://ofvas.no/vare_produkter/publikasjoner/ofv_kj_ret_ystatistikk/

¹⁵ <http://www.ssb.no/transport-og-reiseliv/statistikker/transpinn/aar/2013-07-03?fane=tabell&sort=nummer&tabell=123949>

¹⁶ <http://www.ssb.no/transport-og-reiseliv/statistikker/kolltrans/kvartal/2013-10-02?fane=tabell&sort=nummer&tabell=141246>

6 Mat

Selv om Norge ikke ligger like høyt som flere andre europeiske land (og ikke minst USA) når det gjelder kjøttforbruk per person, er det klart at vårt forbruk av særlig rødt kjøtt er den største miljøbelastningen fra forbruket innenfor kategorien mat. Dermed vil dette være den primære indikatoren. Likevel er det noen viktige betraktninger også her. Våre matpraksiser trekker både på tradisjoner og matkultur, men er også sterkt påvirket av det norske landbruket. Hvordan kan landbruket endres i takt med en slik mulig utvikling? Indikatorene for mat må, på samme måte som for husholdning, ses i sammenheng med hverandre, og da særlig kjøttforbruk og matavfall. Det er vanskelig å beregne nøyaktige tall for hvor mye vi spiser og hvor mye vi kaster. I tillegg til et særlig fokus på kjøtt og matavfall har vi også valgt å inkludere en indikator for økologisk mat. Denne kan si noe om holdninger, bevissthet og kjøpsvaner i befolkningen, i tillegg til at den sier noe om norsk matproduksjon.

For mat generelt er undersøkelsen «Norske spisefakta»¹⁷, gjennomført årlig av Ipsos MMI en studie det er mulig å benytte, men som SIFO ikke per i dag har tilgang til, og som i så fall må kjøpes inn. Det er en utvalgsundersøkelse med om lag 4000 respondenter og som har blitt gjennomført siden 1987.

6.1 Mulige indikatorer for mat

6.1.1 Indikator 1: Kjøttforbruk per person per år.

Navn: «Kjøttets tilstand. Status i norsk kjøtt- og eggproduksjon»¹⁸

Eier/utfører: Animalia (www.animalia.no). Et fagmiljø innen kjøtt- og eggproduksjon som leverer kunnskap om dette området til både forskning, næringen og beslutningstakere.

Utgivelse: Årlig rapportering. Rapporten for foregående år kommer høsten (september – oktober) påfølgende år.

Type undersøkelse: Rapporten sammenligner blant annet tall fra Norsk institutt for landbruksforskning (NILF), og «Norkost 3»¹⁹ som er en intervjubasert undersøkelse utført av Helsedirektoratet. Fordelen med undersøkelsen er dermed at den sammenligner tall fra flere andre undersøkelser.

Generelt om undersøkelsen: Animalias undersøkelse er en årlig gjennomgang av alle leddene innenfor kjøttbransjen; fra produksjon, helse, mattrygghet, dyrevelferd, kvalitet og forbruk. Rapporten gir derfor et svært godt grunnlag for å estimere antall kilo kjøtt per person per år.

¹⁷ <http://ipsos-mmi.no/spisefakta>

¹⁸ <http://animalia.no/Kjottets-tilstand/Kjottets-tilstand-2013/>

¹⁹ <http://www.helsedirektoratet.no/publikasjoner/norkost-3-en-landsomfattende-kostholdsundersokelse-blant-menn-og-kvinner-i-norge-i-alderen-18-70-ar/Sider/default.aspx>

For 2012 er det beregnede reelle kjøttforbruket per person 47,5 kg hvorav 13,2 kg er storfe-kjøtt. Det har vært en nedgang i det totale kjøttforbruket siden 2008, og det har stabilisert seg på omkring 50kg per år.

Nivå: Dette er en statistikk som både kan brukes på nivå 2 og 3. Den sier noe om kjøtt og egg, to spesifikke matvarer, i tillegg til at den tar for seg mattrygghet, dyrevelferd og lignende temaer. Den sier derimot ikke noe om det norske matforbruket generelt.

Navn: «Kjøttvaremarkedet»²⁰

Eier/utfører: Flesland Markedsinformasjoner²¹

Utgivelse: Årlig rapport om salg, omsetning, utvikling og trender for matvarehandelen i Norge. Her trekkes kjøttmarkedet frem, men det finnes rapporter for alle delene av matvaresektoren.

Type undersøkelse: Tallene baserer seg på innrapportert omsetning fra produsenter, leverandører og grossister.

Generelt om undersøkelsen: Rapportene inneholder statistikk innen kjøtt, fisk- og skalldyr, bakervarer, storhusholdning og servicehandelsmarkedet. Det samles inn salgsdata per produkt fra leverandør, grossister, bransjeforretninger og andre. Tallene grupperes i varegrupper, sammenstilles og det lages totaltall for varegruppen/ene i de forskjellige markedene. Rapportene lages årlig og her ser man også utviklingen og trender for hver enkelt varegruppe. Disse undersøkelsene er relativt dyre, men SIFO har valgt å kjøpe inn disse årlig. Det betyr at vi har tilgang på disse dataene over en periode.

Nivå: Disse rapportene kan brukes på både nivå 1 og 2. De sier noe om matvaremarkedet generelt, men tar også for seg enkeltområder som kjøtt, fisk, grønnsaker osv.

Navn: «Utviklingen i norsk kosthold»²²

Eier/utfører: Helsedirektoratet

Utgivelse: Årlig rapportering

Type undersøkelse: Rapporten er en sammenfatning av ulike datakilder, og har forfattere fra flere forskningsfelter inkludert samfunnsvitenskap, medisin og ernæring. Tallene er på engrosnivå, det vil si den mengden produkter som tilføres markedet fra produsenten. Dette betyr at tallene ikke er helt riktige i forhold til husholdningsforbruket, men kan likevel vise tendenser. Totalkalkylen fra jordbruket (utarbeides av NILF) er den viktigste datakilden her, supplert med data fra SSB og Norges sjømatråd. Det er også usikkerheter knyttet til målingen av enkeltprodukter, men det går jeg ikke inn på her (se s.13-14 i rapporten for 2012).

Generelt om undersøkelsen: Helsedirektoratet gir årlig ut rapporten som en del av kunnskapsbasen for å vurdere det norske kostholdet over tid, som Helsedirektoratet har som overordnet oppgave. Rapporten gir en grundig oversikt over utviklingen i antall kilo per person for en rekke matvarer inkludert grønnsaker, melkeprodukter, kjøtt, fisk osv. Rapporten viser blant annet at kjøttforbruket (totalt) per person har økt betraktelig de siste 20 årene (fra 53kg i 1989 til 75kg i 2011). Den sier også noe om kostens sammensetning basert på fett, karbohydrat, kostfiber osv. For kjøttforbruk skiller statistikken mellom kjøtt fra husdyr, vilt, hvalkjøtt

²⁰ <http://flesland-markedsinfo.no/kjottvarer>

²¹ <http://flesland-markedsinfo.no/>

²² http://www.helsedirektoratet.no/publikasjoner/utviklingen-i-norsk-kosthold-matforsyningsstatistikk/Publikasjoner/IS-2037_NY.pdf

og biprodukter, samt grensehandel.

Nivå: Rapporten kan brukes på nivå 1 fordi den vurderer det norske kostholdet samlet sett over tid, men må brukes sammen med kilder for matinnkjøp og matavfall. Den kan også brukes på nivå 2 fordi den sier noe om enkelte matvarer.

6.1.2 Indikator 2: Antall kilo matavfall («våtorganisk avfall») per person per år.

Navn: «Avfallsregnskapet»²³

Eier/utfører: Statistisk Sentralbyrå (SSB)

Utgivelse: Årlig utgivelse

Type undersøkelse: Basert på en rekke eksisterende registre, statistikk og undersøkelser²⁴. De første beregningene ble gjort i 1995, og det foreligger nå beregninger for papir, glass, våtorganisk avfall, metaller, tre, plast, tekstiler, slam, betong, andre materialer og farlig avfall.

Generelt om undersøkelsen: Et av hovedmålene med avfallsregnskapet er å kunne følge utviklingen i avfallsmengder over tid. Det legges derfor stor vekt på å gjøre årgangene i regnskapet sammenlignbare. Av den grunn tilbakeregnes alle avfallsmengder hver gang avfallsregnskapet oppdateres. Den siste undersøkelsen viser blant annet at den totale avfallsmengden i Norge har økt med 5 % fra 2010 til 2011, men at andelen våtorganisk avfall faktisk har gått ned med 2,7 % i den samme perioden. Regnskapet skiller også ut husholdningen²⁵ som egen kilde og her kan vi også se andelen våtorganisk avfall. I tillegg til å vise hva norske forbrukere kaster, viser avfallsregnskapet også hvor mye av avfallet som blir gjenvunnet. Gjenvinningsandelen har steget de siste årene.

Nivå: Kan brukes på nivå 1 sammen med kostholdsundersøkelser og tall for innkjøp av mat. Brukes videre på nivå 2 for å si noe mer spesifikt om én del av matindikatoren, nemlig avfallet.

Navn: «Avfall fra husholdene»²⁶

Eier/utfører: Statistisk Sentralbyrå (SSB)

Utgivelse: Publiserer reviderte nøkkeltall for utviklingen den 15.juni hvert år. Undersøkelsen startet i 1992 med mål om å beregne mengden avfall som ble samlet inn via kommunal virksomhet.

Type undersøkelse: Fra 2001 er tall for kommunene publisert årlig og KOSTRA²⁷ ble tatt i bruk som innrapporteringsportal.

Generelt om undersøkelsen: Mengde husholdningsavfall beregnes også i Avfallsregnskapet

²³ <http://www.ssb.no/natur-og-miljo/statistikker/avfregno>

²⁴ Se denne oversikten for fullstendig redegjørelse av datagrunnlaget: <http://www.ssb.no/natur-og-miljo/statistikker/avfregno/aar/2013-02-14?fane=om#content>

²⁵ <http://www.ssb.no/96576/avfallsmengder-i-norge-etter-materiale-kilde-og-materiale-og-behandling-og-materiale.1-000-tonn>

²⁶ <http://www.ssb.no/avfkomm?fane=om>

²⁷ For mer informasjon om dette systemet, se: <http://www.ssb.no/offentlig-sektor/kostra/>, og for mer konkret om kommunerapporteringen, se: <http://www.ssb.no/natur-og-miljo/statistikker/avfkomm/aar/2013-07-09?fane=om#content>

for Norge. Tallene der vil være noe høyere fordi vrakede biler, hjemmekompostert matavfall og papir til opptenning er medregnet. Husholdsavfallet kan skilles etter materiale²⁸ og viser som tonn per år.

Nivå: Rapporteringen kan brukes på nivå 2, for å si noe mer generelt om avfallet fra husholdningene.

6.1.3 Indikator 3: Andel økologiske matprodukter per person per år.

Navn: «Produksjon og omsetning av økologiske landbruksvarer»²⁹

Eier/utfører: Statens landbruksforvaltning (SLF) på oppdrag fra Landbruks- og matdepartementet (LMD)

Utgivelse: Hvert halvår, men med en mer omfattende rapport én gang i året.

Type undersøkelse: Rapporten benytter seg av tallmateriale fra flere ulike kilder, deriblant SSB og Nilssen Norge.

Generelt om undersøkelsen: Undersøkelsen omfatter både produksjon og forbruk av økologisk mat i Norge. Det skilles blant annet mellom norskprodusert og importert mat, og mellom mange ulike kategorier mat (melk, egg, kjøtt, grønnsaker, bær, frukt osv.). I tillegg presenteres salgskanaler utenfor dagligvaremarkedet, blant annet storhusholdninger og serveringsbedrifter, samt direkte salg som Bondens marked.

Nivå: Undersøkelsen kan brukes på nivå 2 fordi den sier noe om det økologiske matvaremarkedet, men den inneholder også tall for enkeltprodukter hvilket gjør at den også kan brukes på nivå 3.

Navn: «SIFO-survey»³⁰

Eier/utfører: Statens institutt for forbruksforskning (SIFO)

Utgivelse: Undersøkelsen gjennomføres årlig, første gang i 2005.

Type undersøkelse: Representativ spørreundersøkelse med omkring 1000 respondenter gjennomført enten på telefon eller internett.

Generelt om undersøkelsen: Undersøkelsen har en hoveddrømme av spørsmål som stilles årlig, men åpner også for temaområder der spørsmål stilles én eller flere ganger over en periode. Fokus for undersøkelsen skal være på forbrukerrollen. Det er blitt stilt spørsmål om økologisk mat, blant annet om man de siste fire ukene har kjøpt økologisk, lokalmat, eller fair trade, tilfredshet med økologisk mat, og kjennskap til merkeordninger for økologi. Til slutt er det også stilt spørsmål om barrierer for kjøp av økologisk mat.

Nivå: SIFO-surveyen er en generell forbrukerundersøkelse som kan brukes på alle de tre nivåene. I dette prosjektet vil vi kunne bruke surveyen, som nevnt tidligere, til å si noe om forbrukerholdninger og bærekraft, eller utbredelsen av enkeltprodukter.

²⁸ <http://www.ssb.no/natur-og-miljo/statistikker/avfkomm/aar/2013-07-09?fane=tabell&sort=nummer&tabell=125428>

²⁹ <https://www.slf.dep.no/no/miljo-og-okologisk/okologisk-landbruk/om-okologisk-landbruk/publikasjoner/attachment/32230?ts=1412ab113b0&download=true>

³⁰ <http://www.sifo.no/page/Forskning//10060/49018.html>

7 Bolig

Innenfor private husholdninger er det energibruk som er desidert mest miljøbelastende, og bør dermed også være den primære indikatoren for bærekraft i dette prosjektet. Samtidig vet vi at energibruken i norske husholdninger har stabilisert seg, og til og med blitt noe redusert siden 1990 (Heidenstrøm, 2010, Hille m.fl., 2011). Energifbruk er derfor en indikator som allerede peker riktig vei. Stort sett alle andre indikatorer innenfor boligen vil påvirke eller være påvirket av husholdningenes energibruk. Så dersom boligarealet synker vil også energibruken synke, dersom vi vasker færre klær, eller dersom vi bygger færre fritidsboliger. Likevel er det også flere andre områder som medfører betydelig ressursbruk, spesielt bygging av boliger (materialer), men også kjøp og bruk av apparater, møbler, tekstiler og fritidsvarer/utstyr (Hille, 2013:15). Økologisk utsyn fra 2000 og frem til i dag viser også at andelen av forbruket som går til bolig øker, dette særlig fordi boligprisene har økt dramatisk. Det betyr at vi ikke nødvendigvis bor i veldig mye større, eller flottere boliger, men at prisen på de aller fleste boligtyper har økt. For husholdningsforbruket generelt må det diskuteres om det skal lages en indikator for fritidsboliger som kan inkludere både energibruk, areal, materialbruk og inventar/utstyr i boligene. Samtidig har økningen av antall fritidsboliger konsekvenser for samferdsel (utbygging av vei), naturområder osv.

7.1 Mulige indikatorer for bolig

7.1.1 Indikator 1: Energifbruk i husholdningene

Navn: «Energifbruk i husholdningene»³¹

Eier/utfører: Statistisk Sentralbyrå (SSB)

Utgivelse: Stort sett hvert tredje år. Den siste ble gjennomført i 2012, men det finnes ingen tilgjengelige data fra denne ennå.

Type undersøkelse: Dataene for denne undersøkelsen er SSBs forbruksundersøkelse, koblet med data om strømforbruk fra el-selskapene for et utvalg husholdninger (ca. netto respondenter 3000 for 2012 undersøkelsen). For 2009 ble det lagt ekstra vekt på varmepumper, og det ble hentet inn data fra før og etter installasjon (med samtykke fra respondentene).

Generelt om undersøkelsen: Statistikken inneholder gjennomsnittlig energibruk for norske husholdninger, fordelt på type oppvarmingsutstyr, boligtype, boligareal og husholdnings-sammensetninger. Det finnes også en rekke bakgrunnsvariabler. I de senere årene har det også blitt stilt spørsmål om energisparingstiltak (f.eks. varmepumpe), slik at man kan se om disse har hatt noen effekt, samt utbredelsen av ulike tiltak.

Nivå: Dataene kan brukes på nivå 2 fordi de sier noe om ett område innenfor husholdnings-

³¹ <http://www.ssb.no/husenergi/>

sektoren, nemlig energibruk. I tillegg kan den brukes på nivå 3 dersom man ønsker å studere utbredelsen og effekten av varmepumper, eller andre spesifikke energiltak.

Navn: «Energiregnskap og energibalanse»³²

Eier/utfører: Statistisk Sentralbyrå (SSB)

Utgivelse: Årlig rapportering.

Type undersøkelse: Oppsamling av data fra andre statistikker i SSB, samt noen beregninger.

Generelt om undersøkelsen: Denne undersøkelsen viser totaltall for energibruk i husholdninger i Norge, altså ingen tall per husholdning. Dette er en stor og omfattende undersøkelse av alle energisektorene i Norge, og tallene kan være på et litt for lavt presisjonsnivå, selv om de vil kunne brukes i de årene «Energibruk i husholdningene» ikke gjennomføres. Det gjøres også sammenligninger mellom disse to undersøkelsene.

Nivå: Dette er en overordnet og generell undersøkelse av energiforbruket i Norge som helhet. Undersøkelsen kan dermed brukes på nivå 1 for å si noe om forbruket generelt.

Navn: «Energibruksrapporten 2012– Energibruk i husholdningene»

Eier/utfører: Norges Vassdrag- og Energidirektorat (NVE)

Utgivelse: NVE skal gjennomføre slike undersøkelser «med jevne mellomrom» for å gi et bilde av utviklingen i norske husholdningers energibruk

Type undersøkelse: Denne rapporten kan være et tilleggsbidrag til SSBs undersøkelser, men fordi den ikke gjennomføres årlig er den dårlig egnet som primærkilde.

Generelt om undersøkelsen: Rapporten finner, som mange andre undersøkelser, at energibruken i norske husholdninger har flatet ut siden begynnelsen av 1990-tallet på grunn av redusert vekst i boligareal per person og mer effektiv bruk av energi (Magnussen m.fl., 2012). Undersøkelsen bruker tall fra SSB, men også fra Meteorologisk institutt for temperaturkorrigeringer, samt egne undersøkelser fra diverse prosjekter.

Nivå: Undersøkelsen kan brukes som et supplement til overnevnte kilder fra SSB.

7.1.2 Indikator 2: Boligareal

Navn: «Folke- og boligtellingene»³³

Eier/utfører: Statistisk Sentralbyrå (SSB)

Utgivelse: Gjennomføres tellinger hvert tiende år. Den siste tellingen ble gjort i 2011 og er den 22. i rekken.

Type undersøkelse: Dataene er dels spørreskjemaer og dels innhentet fra statistiske og administrative registre (for 2011 er det kun registerdata). Undersøkelsen omfatter personer med registrert bosted i Norge og skiller mellom enebolig, tomannsbolig, rekkehus, leilighet i

³² <http://www.ssb.no/energiregn/>

³³ <http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/fobolig/hvert-10-aar/2013-02-26#content>

blokk og bofellesskap.

Generelt om undersøkelsen: For 2011 viser tallene blant annet at det i gjennomsnitt bor 2,2 personer i hver bolig, at nesten 3 millioner nordmenn bor i enebolig, og at 17 % av oss bor i leilighet. Undersøkelsen skiller også mellom geografiske områder, og viser at 3 av 5 i Oslo bor i leilighet, mens det er mest vanlig å bo i enebolig i de aller fleste kommuner. Statistikken viser også byggeår og bruksareal³⁴ (boligstørrelse), samt antall rom i boligen. Fordi denne undersøkelsen gjøres sjeldent, kan den kun fungere korrigerende til de årlige undersøkelsene.

Nivå: Undersøkelsen kan brukes på nivå 1 fordi den sier noe generelt om antall innbyggere i Norge, samt det totale boligarealet. Den gjennomføres såpass sjeldent at det må suppleres med annen data som vist under.

Navn: «Boliger»³⁵

Eier/utfører: Statistisk Sentralbyrå (SSB)

Utgivelse: Årlig statistikk som gir en løpende oversikt over boligmassen i Norge.

Type undersøkelse: Statistikken er basert på antall boliger og tilhørende kjennetegn som bruksareal, type, byggeår, antall rom og en rekke andre mer spesifikke kjennetegn (som antall bad osv.). Dette ble gjennomført første gang i 2006 og datakildene er registreringer av boliger i «Matrikkelen» som er kartverkets register for eiendom, bolig, adresser og andre bygninger. Her regnes fritidsboliger der det bor minst en person også som boliger. Utleierom, brakker, rom i mottak, sykehjem osv. medregnes ikke. Det vil bli publisert tall for blant annet boligareal i løpet av høsten 2013, i følge SSBs hjemmesider.

Generelt om undersøkelsen: Statistikken viser blant annet at det er registrert 2 450 000 boliger i Norge per 1. januar 2013. Kvaliteten på boligene i Norge blir også bedre for hvert år.

Nivå: Disse tallene kan brukes på alle nivåer fordi den både sier noe generelt om boliger, men også studerer spesifikke forbruksområder som størrelse, antall, type og eierskap.

Navn: «Byggeareal»³⁶

Eier/utfører: Statistisk Sentralbyrå (SSB)

Utgivelse: Statistikken oppdateres månedlig, kvartalsvis og årlig

Type undersøkelse: Undersøkelsen skiller mellom private boliger, næringsbygg og andre bygg, samt fritidseiendommer, og er basert på et elektronisk register med opplysninger om grunneiendommer og adresser i Norge. Det er noen utfordringer knyttet til byggetyper og måleenheter.

Generelt om undersøkelsen: Statistikken viser utviklingen av bygningsmassen i Norge og viser bygg under konstruksjon, samt ferdige bygg. Undersøkelsen sier noe om utviklingen i boligmassen, altså hvor mange boliger som bygges hvert år. I 2012 ble det for eksempel bygd 4039000 nye kvadratmeter til bolig, sammenlignet med 2000, da det ble bygd 3315000 kvadratmeter

³⁴ Tallene for boligareal på antall husholdningsmedlemmer her:

<http://www.ssb.no/befolkning/statistikker/fobbolig/hvert-10-aar/2013-02-26?fane=tabell&sort=nummer&tabell=127262>

³⁵ <http://ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/statistikker/boligstat/aar/2013-07-12#content>

³⁶ <http://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/statistikker/byggeareal/maaned/2013-09-27#content>

Nivå: Kan som de foregående brukes på de to øverste nivåene, helst nivå 1 fordi den sier noe om boligens areal mer bestemt. Undersøkelsen kan også brukes som en korrigerende til de overnevnte fordi den oppdateres relativt ofte.

Det er under boligareal sannsynligvis nødvendig å sammenstille dataene fra de ulike kildene, fordi ingen er helt nøyaktige, og heller ikke basert på samme materiale (se f.eks. Hille, Simonsen og Aall, 2011). «Norsk forbruk og miljøet» (Hille, 2013:32) gjør slike beregninger årlig. Her ser man blant annet at vekstraten for boligareal er mye lavere fra 2000-2011 enn årene før. En årsak til dette er de økte byggekostnadene og boligprisene. I tillegg er det sannsynligvis en metning i markedet, forbruket tas ut i andre ting enn økt boligareal, og en urbanisering, dvs. flere mindre leiligheter i de store byene. Boligarealet må også ses i sammenheng med folketallet. Hille (2013:33) skriver at «folketallet økte i 2012 med 65.400 personer. Om boligarealet per person ved utgangen av 2011 var 55 m², måtte boligarealet ha økt med 3,6 millioner m² for at arealet per person skulle være uendret fra året før».

7.1.3 Indikator 3: Norske fritidsboliger

Det er flere av de overnevnte datakildene som også skiller ut fritidsboliger. Blant annet kan SSBs statistikk over byggeareal vise hvor mange kvadratmeter fritidsbolig som er blitt oppført hvert enkelt år. Denne viser at det totale arealet for fritidsboliger øker kraftig, fra 307000m² nybygg i 2000, til 446000m². Dersom man bruker SSBs statistikkbank kan man også få frem statistikk for antallet fritidsboliger i Norge. Antallet fritidsboliger økte fra 377.000 1.1.2001 og til 446.000 per 1.1.2013, det vil si med 18 % på 12 år (Hille, 2013:36). Vi finner ingen tall i SSBs husholdningsenergi-statistikk som skiller ut fritidsboliger, sannsynligvis fordi husholdning defineres ut fra fast bosted. Det er imidlertid mulig at slike tall finnes. Videre har Østlandsforskning gjort en del forskning på fritidsboliger og det kan være mulig å få tilgang til noe materiale herfra. Likevel er det ingen pågående undersøkelser som vil være tilgjengelige på lang sikt.

I tillegg til areal og antall fritidsboliger ville det være interessant å se på; energiforbruk etter energibærer, mengde utstyr (hvite- og brunevarer, elektronikk osv.), samt annen type forbruk innenfor fritidsboligene. I tillegg til husholdningsaspektet vil også transport til og fra fritidsboligen være svært aktuelt å studere, i likhet med tekstiler og utstyr som kjøpes inn og brukes i forbindelse med fritiden.

Det må derfor vurderes om fritidsboliger skal skilles ut som en egen kategori utenfor «bolig», og at alt fritidsforbruk vurderes innenfor denne kategorien.

Navn: «Bygningsmassen»³⁷

Eier/utfører: Statistisk Sentralbyrå (SSB)

Utgivelse: Årlig rapportering.

Type undersøkelse:

Generelt om undersøkelsen: Fra 2001 har SSB hatt en årlig statistikk over antallet fritidsboliger³⁸. Tallene finnes i statistikkbanken og i Statistisk årbok. Statistikken er en del av den mer omfattende undersøkelsen «Bygningsmassen». For 2013 viser undersøkelsen at det er 413.000 fritidsboliger i Norge per 1.januar, sammenlignet med 2001 da det var 377.000.

Nivå: Fritidsboliger er et mer spesifikt forbruksområde, dataene kan dermed knyttes til nivå 2 eller nivå 3.

7.1.4 Indikator 4: Tekstiler og annet utstyr

Forskning og test av tekstiler er et område SIFO har jobbet med over mange år. Instituttet innehar mye kunnskap både om produksjon, anskaffelse, bruk og ikke minst avhending av tekstiler gjennom flere prosjekter. Det seneste prosjektet, Textile Waste³⁹ inneholder en rekke analyser av hvordan husholdninger vurderer tekstiler i bruk og i overgangen til avfall. I tillegg til dette arbeides det med prosjekter om tekstilmerking og ull. I 2012 ble også rapporten «Potensiale for økt materialgjenvinning av tekstilavfall og andre avfallstyper (papir/papp, metall og glass» (Laitala m.fl., 2012) utgitt på oppdrag fra Klima- og forurensingsdirektoratet (Klif). Rapporten inneholder et stort og sammensatt tallmateriale for å vurdere mengden og egenskapene ved tekstilavfall i Norge. Som hovedkilde brukes SSBs «Avfallsregnskapet», som presentert nedenfor. I tillegg brukes tall fra Eurostat, samt plukkanalyser og resultater av «garderobestudier» gjennomført i Textile Waste-prosjektet.

Fordi tekstiler er et stort forbruksområde som samtidig er i rask endring bør det vurderes om dette skal skilles ut som et eget indikatorsett og ikke forbli under det vi nå betegner som «bolig». Det finnes ikke mange datakilder for tekstilforbruk i Norge som er blitt gjennomført flere ganger og tenkt gjennomført i fremtiden. Det kan dermed være en mulighet at SIFO selv lager nye undersøkelser for tekstilområdet. Området kan bestå av flere mulige indikatorer, blant annet antall tonn tekstiler forbrukt i Norge, tekstilavfall, markedet for bruktklær, forekomsten av økologisk bomull, og returgraden av tekstiler. I tillegg er det mulig å se på norsk produksjon av tekstiler, samt eksport og import (se Laitala m.fl., 2012). Under presenteres noen relevante datakilder.

Navn: «Avfallsregnskapet»⁴⁰

Eier/utfører: Statistisk Sentralbyrå (SSB)

Utgivelse: Årlig

Type undersøkelse: Se under indikator for våtorganisk avfall for mer informasjon om statistikken.

³⁷ <http://www.ssb.no/bygg-bolig-og-eiendom/statistikker/bygningsmasse/aar/2013-03-26#content>

³⁸ <http://www.ssb.no/a/aarbok/tab/tab-395.html>

³⁹ <http://www.sifo.no/page/Forskning//10060/75453.html>

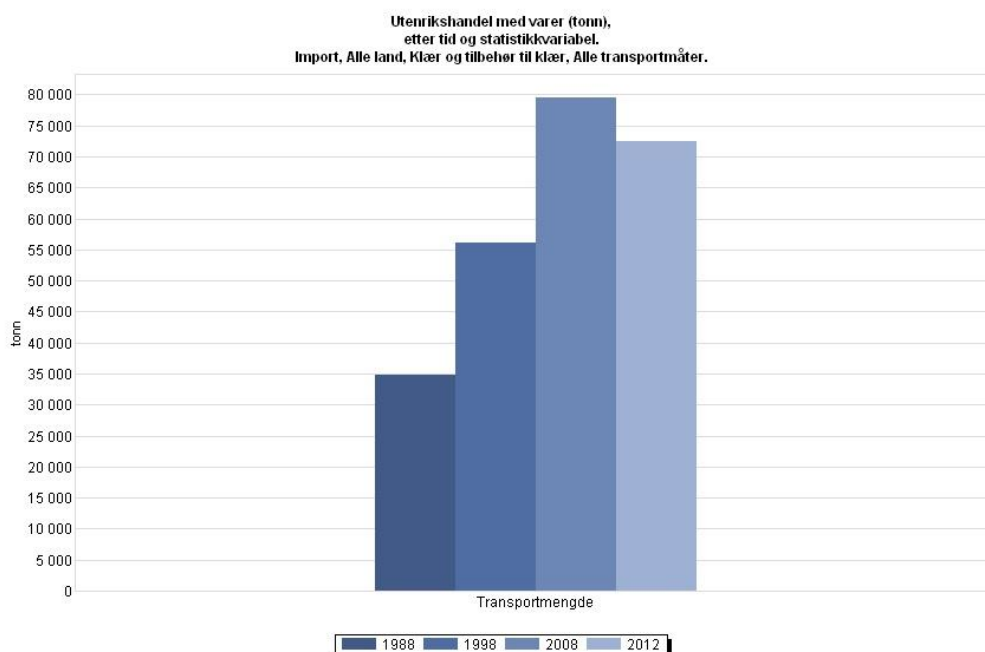
⁴⁰ <http://www.ssb.no/natur-og-miljo/statistikker/avfregno>

Generelt om undersøkelsen: Tar for seg alle typer avfall og er tidligere i dette dokumentet blitt brukt som kilde for våtorganisk avfall innenfor mat. For tekstiler viser regnskapet at det ble kastet 113 000 tonn i Norge i 2011, en nedgang på 3,4 % fra året før. Det er også mulig å innhente mer differensierte tall der det deles inn i kategoriene: Emballasje

Tekstiler, klær og fottøy, Møbler og husholdningsprodukter, Transportmidler, Andre produkter, Produksjonsavfall, men tallene er usikre på dette detaljnivået.

Nivå: Dataene kan brukes på nivå 2 for å si noe om tekstilavfall. For lavt detaljnivå til å si noe ett produkt (f.eks. klær).

For import av tekstiler eller klær finnes det ingen publiserte undersøkelser. Det er likevel mulig å bruke SSBs statistikkbank for å finne noen overordnede tall. Eksempelvis har vi i tabellen under sett på import av klær og tilbehør til klær fra alle land i 1988, 1998, 2008 og 2012. Vi ser at importen økte frem til 2008, men sank noe i 2012 da det ble importert 72 400 tonn klær til Norge.

Kilde: Statistisk sentralbyrå

8 Konkluderende betraktninger og veien videre

Med dette notatet legger vi grunnlaget for en lansering av bærekraftsindikatorer for viktige forbruksområder i andre halvår 2014. Vår konklusjon fra det forberedende arbeidet tyder på at en slik lansering kan bli mulig. Det videre arbeidet i 2014 vil avklare om vi skal gå til en lansering, og om denne skal bli permanent. Det er vår oppfatning at en konsentrasjon om et begrenset antall indikatorer gir et bedre grunnlag for prioriterte politiske handlinger. Dette forutsetter selvfølgelig at vi har konsentrert om de riktige indikatorene. Vi oppfatter i den forbindelse at vi befinner oss på trygg grunn, fordi det er almen enighet om de viktigste indikatorene. Det vil riktignok være nyanser mellom faktorer som utelukkende fokuserer på klima og indikatorer som har et bredere miljøpolisk engasjement.

Notatet gir ikke en fullstendig oversikt over hverken indikatorer eller mulige datakilder. Men den gir et utgangspunkt for hvordan arbeidet videre kan legges opp. Notatet viser at det er bil, biff og bolig som er de tre mest miljøbelastende forbruksområdene, og at det finnes en rekke indikatorer det er mulig å måle innenfor hver av disse. Det kan også være andre indikatorer innenfor de tre områdene som ikke er nevnt her, men som kan være viktige å måle endringene av.

Det er selvsagt også mange underliggende (og mer tekniske) diskusjoner her; hvordan noe måles, hvor lenge det er blitt målt, hvor hensiktsmessig det er å måle på en gitt måte osv. som ikke tas opp i særlig grad i dette notatet. Vi er avhengig av at indikatorene måles på samme måte fra år til år, ellers blir sammenlikningene verdiløse. En god del av dette materialet er godt behandlet i Framtiden i våre hendes årlige rapport «Norsk forbruk og miljøet», og dersom SIFO skal igangsette et langsiktig prosjekt innenfor dette området, bør det være noe annet. Dermed lanseres nivådelingen (overordnet tema, forbruksområde, produkt) som en mulig ny strukturering av dette arbeidet.

Det vil også være indikatorer som ikke måles innenfor «Norsk forbruk og miljø» som kan tas med i dette prosjektet. For eksempel kan såkalte «suksesshistorier», altså områder der utviklingen hittil har gått i positiv retning, eller områder der Norge har høy grad av bærekraft i forhold til andre sammenlignbare land, være mulige indikatorer. Det samme gjelder utbredelsen av større eller mindre tiltak for å øke bærekraftsnivået individuelt, som gruppe, nabolag, lokalsamfunn e.l., som for eksempel bytting, lån, bruksalg, loppemarked, hagebruk (parseller), dyrking/produksjon av egen mat osv., sammen med spørsmål om forbrukerholdninger. Dette er imidlertid temaer vi vil komme tilbake til.

Litteratur

DEFRA (2010). *Measuring progress. Sustainable development indicators 2010*. URL: http://sd.defra.gov.uk/documents/SDI2010_001.pdf

European Environment Agency (2010). *A framework for indicator-based reporting on sustainable consumption and production*.

Heidenstrøm, N. (2010). *A Secret Success? Arbeidspakke 1 – Validering av data*. Prosjektnotat nr.6. Oslo: Statens institutt for forbruksforskning.

Hille, J. (2013). *Norsk forbruk i miljøperspektiv 2013*. Oslo: Framtiden i våre hender.

Hille, J., Simonsen, M., Aall, C. (2011). *Trender og drivere for energibruk i norske husholdninger. Rapport til NVE*. Vestlandsforskningsrapport nr. 13/2011. Sogndal: Vestlandsforskning.

Laitala, K., Klepp, I. G., Morley, N., Meistad, T., Chapman, A., Chen, W., Hebrok, M., Daae, J. & Austgulen, M.H. (2012). *Potensiale for økt materialgjenvinning av tekstilavfall og andre avfallstyper (papir/papp, metall og glass)*. Fagrapport nr.2 2012. Oslo: Statens institutt for forbruksforskning. URL: http://www.sifo.no/files/file78453_fagrapport_2-2012_rev1.pdf

Landbruks- og matdepartementet (2011-2012) Stortingsmelding nr.9: Landbruks- og matpolitikken. URL: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/lmd/dok/regpubl/stmeld/2011-2012/meld-st-9-20112012/6/5.html?id=665092>

Magnussen, I., (red.) (2012). *Energibruksrapporten 2012 - Energibruk i husholdninger*. Rapport nr. 30/2012. Oslo: Norges Vassdrags- og energidirektorat.

Nordic Council of Ministers (2006). *Fokus på bæredyktig utvikling. Nordiske indikatorer 2006*.

OECD (1999). *Towards more sustainable household consumption patterns, indicators to measure progress*. URL: <http://www.fao.org/ag/againfo/programmes/en/lead/toolbox/Refer/epocse98.pdf>

Strandbakken, P. & E. Stø (2013). Decoupling environmental impact from economic growth in Norway : Viable policy or techno-optimistic fantasy? In Shane Fudge, Michael Peters, Steven M. Hoffman, Walter Wehrmeyer *The Global Challenge of Encouraging Sustainable Living. Opportunities, Barriers, Policy and Practice*, Cheltenham, Edward Elgar

Strandbakken, P., Kasin, O. (1993). *Budsjett for bærekraftig forbruk? Et forprosjekt*. Arbeidsrapport nr. 11 - 1995. Lysaker: Statens institutt for forbruksforskning.

Stø, E., Austgulen, M.H., Gordley, D., Throne-Holst, H. (2012). "Indicators as political tools for sustainable consumption. Consumer's response to a set of sustainable food indicators". Paper prepared for the closing workshop of the Sustainable Development Indicator project. Oslo.

Stø, E., Gordley, D. (2011). "Peakoil and Sustainable Consumption Indicators. The case of food". Paper presented at the European Sociology Association conference. Geneva.

Stø, E., Gordley, D., Throne-Holst, H., Strandbakken, P. (2010). «Political tools for sustainable consumption. Single or multi-dimensional indicators?». Paper presented at the European Society for Ecological Economies, Turkey.

Tangeland, T. (2013). «Miljøholdninger blant norske forbrukere. Endringer i perioden 1993-2012». Prosjektnotat nr.2-2013. Oslo: Statens institutt for forbruksforskning.

Vittersø, G., Strandbakken, P., Stø, E. (1998). *Grønt husholdningsbudsjett. Veiledning til et mindre miljøbelastende forbruk*. Rapport nr.7. Lysaker: Statens institutt for forbruksforskning.

Watson, D. et al. (2010). "A framework for indicator-based reporting on sustainable consumption and production". URL:

ftp://ip20017719.eng.ufjf.br/public/Sustentabilidade/ERSCP-EMSU%202010%20proceedings/Track%205/Track%205A/317_Watson.pdf